

AI och akademiker

– förhoppningar och utmaningar
i en föränderlig tid

AI och akademiker
– förhoppningar och utmaningar
i en föränderlig tid

© Jenny Grensman och Jenny Wahlbäck och Saco 2023

www.saco.se

Sammanfattning

Undersökningen "AI och akademiker" som Novus gjort på uppdrag av Saco visar att en stor del av akademikerna har en positiv eller neutral inställning till en framtida användning av AI i arbetslivet. Framförallt ser de fördelar i form av att deras arbete effektiviseras och att AI-baserade beslut kan bli mer korrekta och mindre styrda av individuella förutfattade meningar eller diskriminerande. Akademiker föredrar dock även fortsättningsvis att interagera med kollegor och chefer framför att enbart göra det med ett AI-system.

Möjliga orosmoment för akademiker när det kommer till användning av AI på arbetsplatsen är att man gör sig beroende av AI på ett sätt som urholkar den egna kunskapen och att det inte finns tillräcklig beredskap om det skulle uppstå problem. Däremot är det färre akademiker som känner oro för att AI kommer ta över deras arbetsuppgifter eller att de får tråkigare arbetsuppgifter till följd av AI-utvecklingen.

Tre av fyra akademiker känner sig inte bekväma med att AI används för att fatta beslut om dem i arbetsrelaterade situationer som rekrytering, prestationsbedömningar eller omplacering eller uppsägning. Vid rekrytering verkar fler tycka att det är acceptabelt att ta hjälp av AI. Möjligen kan det bero på att många redan idag är vana vid att göra olika färdighetstester digitalt och online. Att använda AI vid rekrytering kan också upplevas som mer fördelaktigt om det bidrar till ett mer meritbaserat urval.

För en ökad känsla av trygghet vid användning av AI på arbetsplatsen anser akademiker att mänsklig tillsyn, regelbundna riskanalyser och kvalitetsutvärderingar, information och transparens om AI-system samt teknisk robusthet är särskilt viktigt.

I dagsläget har 13 procent av akademikerna deltagit i en kurs eller utbildningsprogram kopplat till AI inom ramen för sitt yrkesliv. 86 procent har inte gjort det. Av de akademiker som inte har deltagit i någon utbildning säger 49 procent att de skulle vilja eller att de ser ett behov av utbildning kopplat till AI.

Saco identifierar fyra områden som behöver utvecklas för att användning av AI i arbetslivet ska bli så bra, säker och effektiv som möjligt för akademiker:

- **Ändamålsenlig AI:** Tala med professionerna. Medarbetarna känner till verksamhetens utmaningar och behov och vet om AI kan vara lösningen.
- **Utbildning och kompetensutveckling:** Akademiker måste få tillgång till relevant utbildning och kompetensutveckling i teknikskiftet. Högskola och yrkeshögskola måste ha en strategi för hur studenter tillgodogör sig ny teknik utan att grundläggande kunskaper går förlorade.
- **Rättssäker och ansvarsfull användning av AI:** Rättssäker och ansvarsfull användning av AI är grundläggande för tillit till tekniken legitimitet. En sådan utveckling kräver transparens och förklarbarhet, möjlighet att förstå vad som ligger bakom ett AI-baserat beslut.
- **Medbestämmande:** AI är inte enbart en it-fråga utan en fråga som påverkar hela arbetsplatsen. Fackliga organisationer måste involveras i diskussioner och beslut kring AI-system. Inte minst för att kunna tillvarata medarbetarnas intressen och säkerställa att AI används på ett ändamålsenligt sätt.

Introduktion

Utvecklingen av artificiell intelligens, AI, går fort och påverkar våra liv i allt högre utsträckning. I samband med att ChatGPT lanserades i november 2022 blev AI känt för en bredare allmänhet. Diskussionen om vilka jobb som kommer att påverkas av den nya teknologin blev plötsligt konkret. Om en maskin kan skriva en analyserande text eller kod lika bra eller till och med bättre än en människa – vad återstår för oss människor att göra och vilka nya möjligheter innebär det?

Saco har under våren och sommaren 2023 kartlagt akademikers inställning till AI och vad som krävs för att professionerna och AI ska utvecklas tillsammans på ett bra sätt, utifrån ett arbetstagarperspektiv. I den här rapporten presenteras resultatet av intervjuer med akademiker, en Novus-undersökning och analyser.

Amy Loutfi, professor i datavetenskap och vicerektor för AI och innovation vid Örebro universitet, får inleda med några klargöranden runt AI:

Vad är AI?

- AI är ingenjörskonsten och vetenskapen bakom att skapa intelligenta maskiner. Vi ska använda den som ett verktyg där människan är en "kurator" som bygger och vi har ett antal olika verktyg till vår förfogande för att bygga det vi vill skapa. Så ser jag AI – kanske mest en praktisk användning, den hjälper oss att klara av vardagen och uppfinna hjälpmedel.

Varför diskuteras AI så intensivt och polariserat i dag?

- Jag tänker att mycket av den debatt som finns kring AI är en eftersläpning av den debatt vi kanske borde ha haft tidigt 2000-tal om digitaliseringen. Den diskussionen kanske inte skedde tillräckligt fort. Det är först nu vi upptäcker att det är för mycket sociala medier, för mycket algoritmer. Och vad har det för påverkan hur människor mår.
- Vi har samlat på oss en massa erfarenhet och vi vill säkerställa att vi inte gör samma misstag eller har samma blinda fläckar nu som vi har haft. Jag tror att det är därför som debatten är så högljudd.

Vad tror du är svårast för oss när vi ska hantera AI?

- Hur kan vi ha en riktigt bra interaktion med AI? Hur gör vi så interaktionen människa och AI lyfter fram det bästa i oss som människor? Hur kan vi säkerställa att tekniken blir en hävstång som får våra samhällen att blomstra? För att komma dit krävs en nyanserad och ständigt pågående dialog med många olika målgrupper som representerar olika intressen. Det är en utmaning.

I en rapport från Open AI, företaget som har utvecklat och äger Chat GPT, förutspås att runt 80 procent av USA:s arbetskraft kommer att se minst tio procent av sina arbetsuppgifter förändras av Large Language Models (som ChatGPT).

Investmentbanken [Goldman Sachs](#) uppskattar att 300 miljoner jobb kommer att påverkas av AI. Men här och nu – i vårt dagliga värv som svenska akademiker – jurister, lärare, ingenjörer, läkare eller socionomer, vad innebär utvecklingen av AI för våra professioner? De akademiker vi intervjuade framhöll samtliga att de ser stora möjligheter med användning av AI. Behöver akademiker verkligen vara oroliga och i så fall, för vad? Vilket förhållningssätt är rimligt till en teknik som har potential att förgöra mänskligheten, avlasta kundservice men också att lösa stora samhällsutmaningar?

Sedan många år har vi vant oss vid att ökad automatisering och sedan digitalisering främst ”drabbade” lågkvalificerade jobb. Med AI gäller delvis det motsatta. OECD säger i sin senaste [Employment Outlook](#) ”Artificial Intelligence and the Labour Market” att det är högkvalificerade arbeten som kommer att påverkas mest av AI.

Svensk arbetsmarknad har traditionellt sett varit bra på förändring. Sverige har bejakat ny teknik som har hjälpt våra företag att bli mer konkurrenskraftiga. I Sverige framhäver vi möjligheten till omställning snarare än att rädda jobb till varje pris.

Introduktionen av AI bär med sig stora möjligheter till effektiviseringar, ökad produktivitet och kvalitetsförbättringar inom breda samhällsområden. Samtidigt är det en teknik som kräver mycket kompetens och förståelse av såväl utvecklare som användare. Det ställer krav på ett relevant utbildningsutbud och möjlighet till kompetensutveckling på olika nivåer och för olika professioner.

Den snabba utvecklingen av AI har fått flera forskare inom AI att vilja dra i nödbromsen. I mars 2023 publicerades ett öppet brev där framstående forskare ville pausa utvecklingen av AI mer kraftfullt än GPT-4 och efterfrågade utveckling av säkerhetsprotokoll och tillsynsmyndigheter. Säker AI är grundläggande om man vill upprätthålla rättssäkerhet, värna individers rättigheter och kvalitativ samhällsnytta. Som en av de personer vi intervjuade uttryckte det ”vi kanske kan (använda AI, reds anm.) och kanske får, men bör vi?”.

AI är ett verktyg som, beroende på hur det används, kan åstadkomma både bra och dåliga resultat. För att förstå hur vi använder AI på rätt sätt behöver vi förstå vilka problem som finns i verksamheten samt om och i så fall hur AI skulle kunna lösa dem. AI är till sin natur tvärvetenskaplig, det är inte bara en teknikfråga utan en fråga som påverkar hela verksamheten. Här spelar professionerna och fackliga organisationer en viktig roll.

Ny avancerad teknik är inte alltid den självklara lösningen på gamla problem. ”Om vi kunde få de system vi har att fungera bättre och ta mindre tid från patienterna skulle det vara en enorm förbättring”, säger läkaren vi intervjuade.

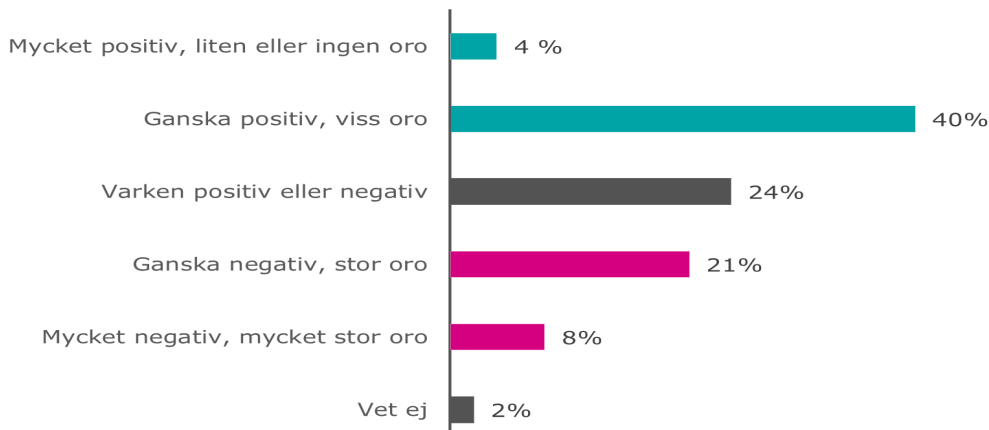
Akademikers inställning till AI på jobbet

För att få en bild av akademikers syn på användning av AI i arbetslivet har företaget Novus, på uppdrag av Saco, genomfört en undersökning bland drygt 1000 akademiker. Resultaten presenteras i denna rapport.¹

Akademikers syn på framtida användning av AI i arbetslivet

Totalt 68 procent av akademikerna är positiva eller neutrala till en framtida användning av AI i arbetslivet, 4 procent är mycket positiva och 29 procent är negativt inställda och känner stor eller mycket stor oro.

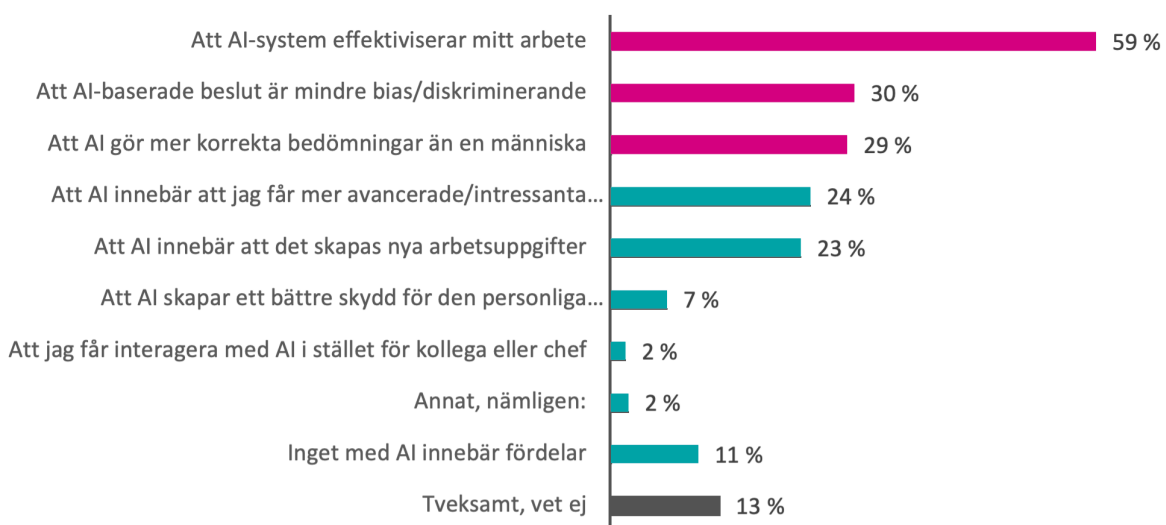
Figur 1: Vad är din inställning till användning av AI i arbetslivet?

Möjliga fördelar med AI på jobbet

Sex av tio akademier tror att AI kommer att effektivisera deras arbete. Andra möjliga fördelar är att AI-baserade beslut kan innebära mindre bias/diskriminering och att AI kan göra mer korrekta bedömningar än människor. Akademiker ser det däremot inte som en fördel att interagera med AI framför en kollega eller chef.

Figur 2: Vilka möjliga fördelar med AI kopplat till ditt arbete ser du?

¹ Undersökningen har genomförts av undersökningsföretaget Novus på uppdrag av Saco. Yrkesverksamma akademiker, dvs. eftergymnasial utbildning, 3 år eller mer, i åldrarna 23–68 år har fått svara på frågor via webb-intervjuer under perioden 17 maj till 31 maj 2023. Resultatet är efterstratifierat och har viktats för att vara generaliserbart till den aktuella målpopulationen. Deltagarfrekvensen, det vill säga andelen av de sökta personerna som besvarat undersökningen, är 64 procent. Totalt har 1 085 intervjuer genomförts.

Störst oro för kompetensen

Två av tre akademiker upplever oro med AI kopplat till arbetet, antingen genom att man gör sig beroende av AI på ett sätt som urholkar den egna kunskapen eller att det inte finns en tillräcklig beredskap om det skulle uppstå problem. Totalt 29 procent är oroliga för att AI ska ta över eller göra jobbet tråkigare.

Figur 3: Vilka möjliga orosmoment med AI kopplat till ditt arbete ser du?

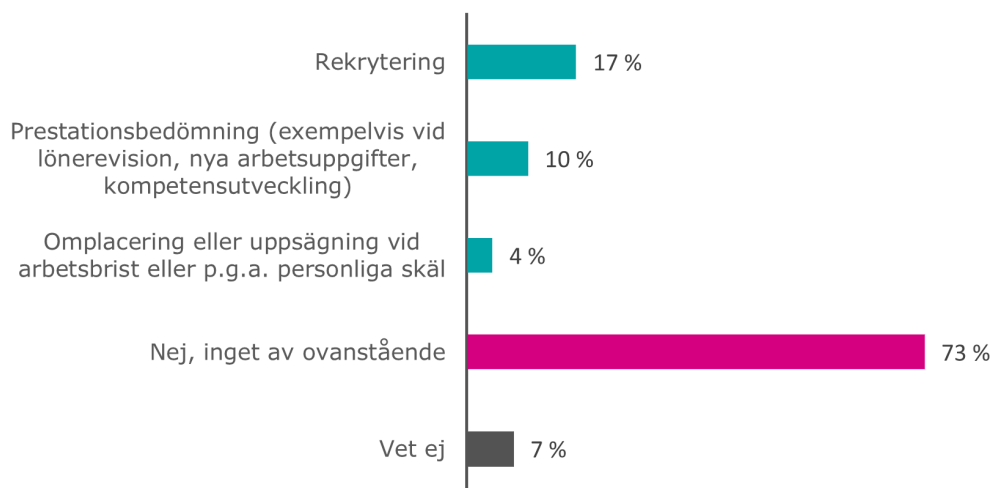
”Träningsdata är alltid en stor risk. Om ett företag köper in ett AI-system och det är tränat på data som finns på internet så ska man vara skeptiskt till vad de säger. Man kan också få med massa saker som man inte vill ha eller som inte passar in i verksamheten.”

Stefan Wänstedt, förtroendevald Ericsson

Vad får AI ta beslut om?

Tre av fyra akademiker är inte alls bekväma med att AI används för att fatta beslut i anställningssituationer som rekrytering, prestationsbedömning och omplacering eller uppsägning. Av dessa situationer är akademiker mest bekväma vid användning av AI vid rekrytering.

Figur 4: Är du bekväm med att AI används för att fatta beslut om dig i följande situationer?

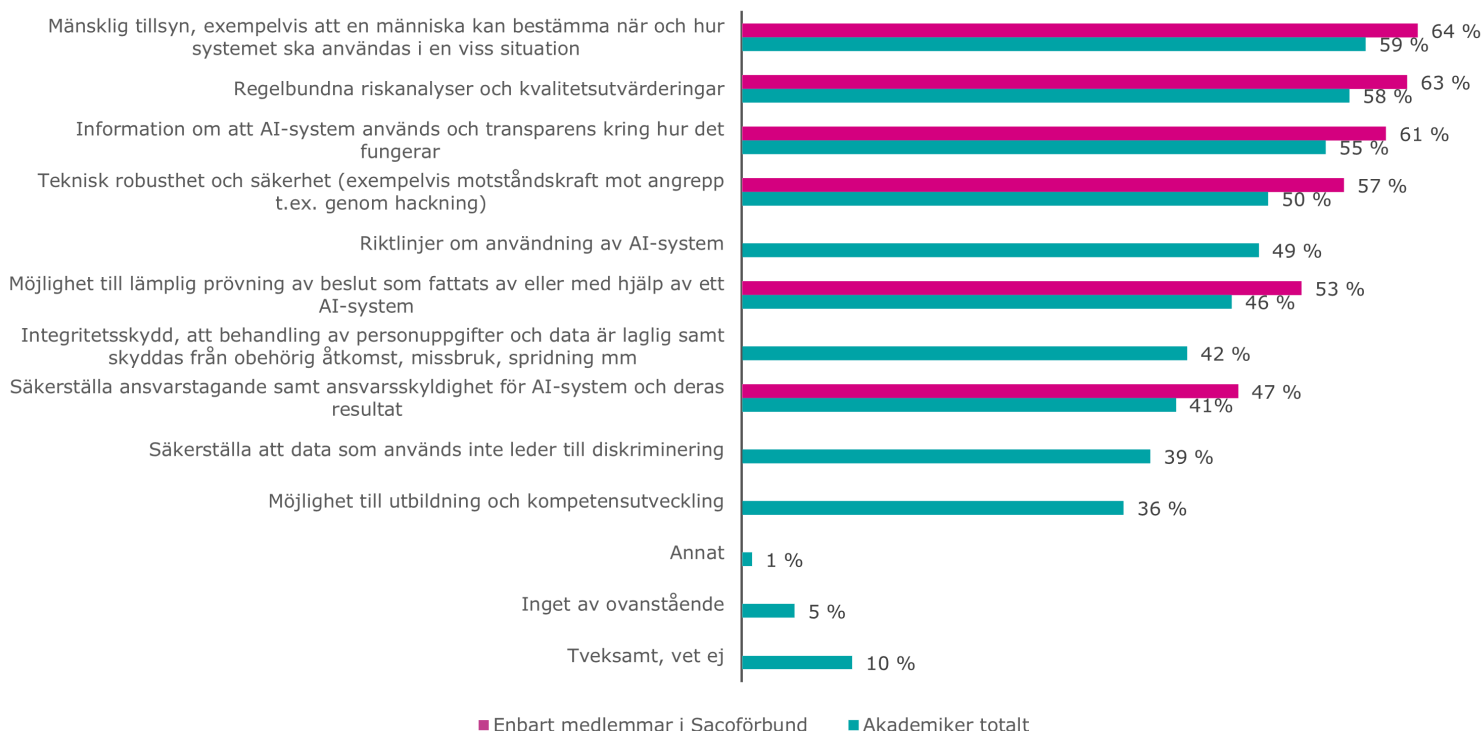
Faktorer som ökar känslan av trygghet vid användning av AI

Minst varannan akademiker anser att åtminstone någon av följande åtgärder skulle öka känslan av trygghet vid användning av AI på arbetsplatsen:

- mänsklig tillsyn
- regelbundna riskanalyser och kvalitetsutvärderingar
- information och transparens om AI-system och hur de används
- teknisk robusthet.

Figur 5: Vad skulle öka din känsla av trygghet vid användning av AI på arbetsplatsen? Både i egenskap av anställd och som användare av AI-system på jobbet?

Kommentar: Resultaten för Sacoförbundens medlemmar lyfts fram där de statistiskt säkerställt skiljer sig från totalen. De ingår även i redovisningen av den totala gruppen akademiker.

AI och professionerna – vad händer nu?

Sedan AI-utvecklingen tog fart har åsikterna om hur tekniken kommer att påverka jobben varit många. Vissa ser framför sig hur människans kompetens blir obsolet och maskinerna tar över. Medborgarlön införs. Andra tror att AI i arbetslivet kommer att förändra jobb och anställningsvillkor snarare än att ta över jobb.

ILO skriver i sin rapport *Generative AI and Jobs: An Analysis of Potential Effects on Quantity and Quality* (augusti 2023) att de flesta arbeten och verksamheter bara kommer att påverkas delvis av införandet av mer automatisering/AI. Teknikskiftet kommer komplettera existerande processer men har stor potential att påverka arbetets beskaffenhet, främst intensitet och självständighet. ILO menar att kontorsarbete/administrativa jobb kommer att påverkas mest. Då kvinnor i högre utsträckning än män har sådana jobb finns det en risk att deras jobb påverkas i högre grad än mäns. Till skillnad mot tidigare automatiseringar är AI en teknik som kommer att kunna förändra förutsättningarna för många akademikers arbetsliv. Om ILO:s utsaga om ökad intensitet och minskat inflytande över arbetet slår in kan man också tänka sig att det finns en fara för arbetsmiljön och medarbetarnas hälsa. Möjligheten att vara självständig i sitt arbete har lyfts som ett skydd mot [psykosocial stress](#).

Nedan följer hur några akademiker ser på hur AI påverkar professionerna, hur de arbetar med tekniken i dag samt behov av utbildning och kompetensutveckling. I vården är AI redan ett etablerat verktyg på specialistnivå när det gäller exempelvis granskning av röntgenbilder. I primärvården är bilden delvis en annan.

Marina Tuutma, specialist i allmänmedicin, ordförande i Läkarförbundets digitaliseringsråd

Hur tror du att AI och användning av AI kommer förändra läkaryrket?

- Jag tror självklart att läkaryrket kommer ändras. Vi kan få tillbaka mer av vår ursprungliga funktion att interagera med patienter. Mycket av vår vardagliga tid går åt till administrativa arbetsuppgifter. Det som AI kan göra är att minimera onödigt administrativt arbete som läkare gör och i stället lägga mer tid på patienter, operera i stället för att fylla i intyg eller sortera remisser.

Vad krävs för att den positiva utvecklingen av läkaryrket du beskriver ska komma till stånd?

- Då måste vi läkare ta kommandot och vara tydliga med att tala om vilka typer av verktyg vi behöver och var AI gör störst nytta. Vi behöver vara duktigare på att vara delaktiga i införandet av AI. Vi kan inte vänta på att någon annan ska komma, då finns en risk att vi kommer bort från den verkliga nyttan.

Bör läkarutbildning anpassas till AI?

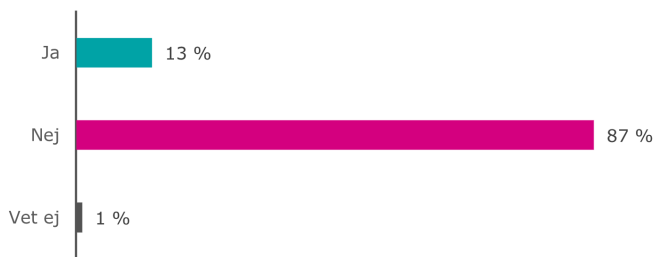
- Ja, det tycker jag. För att i framtiden kunna hantera de system som kommer måste vi veta hur de är strukturerade och hur algoritmer är uppbyggda. Vi måste även vara kritiska, kunna utvärdera om det är rätt råd och sätta in det i patienternas vardagliga kontext.

Användning av AI i arbetet

Totalt 13 procent av akademikerna använder redan i dag AI i sitt arbete.

Figur 6: Använder du själv AI i ditt arbete (t.ex. ChatGPT)?

Av de respondenter som har angett exempel på arbetsuppgifter som kan utföras med hjälp av AI finns flera exempel på användningsområden:

Textverktyg: Copywriting och content writing. Skriva sammanfattningar, kontroll av formuleringar, textförslag, textbearbetning, skapa presentationer, mailförslag, översättningar av texter till olika språk med mera.

Utbildning: Ta fram hemuppgifter, instuderingsfrågor och flervalsfrågor till prov. Planera lektioner. Kontrollera eller jämföra elevers inlämningar med AI-genererade svar för att undersöka fusk.

”... i min egenskap av lärare så försöker jag lära mig hur AI fungerar för att kunna försöka förhindra fusk men även hur det på ett positivt sätt skulle kunna användas i undervisning.”

“Jobbar som lärare och låter AI göra flervalsfrågor till prov. Även för eleverna att jämföra AI-svar med läroboken för inläring.”

Dataanalys och forskning: Sammanställning av data, tolkning och analys av ostrukturerad eller stora mängder data.

Administration: Hantering av rutinfrågor inom kundtjänst, bokning av resor, fakturahantering, hjälp med tidsattestering, registrering av inkommande ärenden och handlingar, påminnelser och dokumenthantering.

Sjukvård: Tolkning av EKG, granskning av röntgenbilder, triagering, hjälp med förenkling av avancerat forskarspråk till patienter.

Programmering: Skriva kod

“Inte någon uppgift som AI:n kan göra självständigt. Men används som ett verktyg för programmering.”

Rekrytering: Rekrytering och kandidatbedömning.

Kreativt bollplank: AI som stöd för idéer eller bollplank i den kreativa processen.

“Använder den ofta som ett bollplank i kreativt arbete, lite som ett sätt att ta sig förbi det allra mest uppenbara (det AI:n föreslår).”

Timmy Johansson, socionom och verksamhetsutvecklare,
ekonomiskt bistånd Jönköpings kommun (tidigare webbutvecklare)

Vad använder du och din arbetsgivare AI till?

- AI är bra för att följa upp vad vi gör bra, vad som fungerar och hur vi kan arbeta bättre. I det sociala arbetet ser jag främst att det kan fungera som hjälp vid uppföljning och möjligen som beslutsstöd. Annars använder kommunen AI i stadsplanering där allt är väldigt klart reglerat och inte omfattar individuella bedömningar. Socialtjänst hanterar så känsliga data. Vi är människor som har en åsikt om människor. Det blir inte lika tydligt som en bygglovsprocess.

Hur har du som verksamhetsutvecklare nytta av dina dubbla utbildningar som webbutvecklare och socionom?

- Jag kan förklara vilka möjligheter och utmaningar som finns bättre än ett konsultbolag som kanske försöker sälja sitt system. Politikerna kanske inte har den kunskapen och de måste få bra information.

Stefan Wänstedt, forskare och förtroendevald vid Ericsson Research

Hur arbetar du med AI i din yrkesroll?

- Vi har många medarbetare som inte gör annat än att jobba med AI då vi på Ericsson bygger egna AI-modeller. Jag själv jobbar med arkitekturen för 6G. AI finns redan nu och har varit möjligt att använda i tidigare generationer men i 6G tänker vi oss att man redan från början bygger ett system där AI är en viktig del i systemet.

Hur ser medarbetarna på användningen av AI?

- De mesta av diskussionerna, särskilt på forskningsavdelningen, är att man tittar på möjligheterna med tekniken som till exempel ChatGPT och vad den kan göra. Ingen jag kan komma på har ens nämnt att det finns en risk att man förlorar jobbet, många ser möjligheter med tekniken. Även om man lyckas automatisera något och jobb försvinner, finns andra jobb. Folk är inte oroliga, utan ser möjligheterna.

Kräver AI ny kompetens?

- Ja, AI-system är inte så att man trycker på en knapp och sen är det klart utan det krävs mycket kunskap. I nuläget har vi de som är jätteduktiga på radio och andra som är jätteduktiga på AI. Men det är inte alltid samma person. Om man skapar en modell men saknar domänkunskap kan det innebära att modellen blir helt oanvändbar eftersom den inte har förstått det grundläggande problemet. Man kan därför tänka sig att vi kommer behöva folk som är duktiga på båda, som har domänkunskap och samtidigt kan AI.
- Om man ska göra en AI-modell finns det inget som är automatiskt från början, speciellt om man har mycket data. Än så länge förutsätter det mycket handpåläggning för att se till att det är rätt data. Det krävs mycket expertis för att få den svarta lådan att göra som den ska.
- Som fackligt förtroendevald är det jättenyttigt med en utbildning om AI för att förstå vilka förväntningar man kan ha på ett AI-system.

Hur kan ett AI-system anpassas till verksamheten?

- Utmaningar med att anpassa system till verksamheten är inte unikt för AI-system utan förekommer även vid uppköp av exempelvis stora ekonomisystem. Det är väldigt viktigt att de som köper in stora system till ett företag har rätt kompetens.

Viktoria Josefsson, enhetschef Arbetsförmedlingen

Varför ska myndigheter använda AI?

- Myndigheter måste hänga med i omvärlden. Det kommer ställas annorlunda krav på myndigheter framöver, allt ifrån att samhället förändras till att vi har andra förutsättningar när det gäller resurser m.m. Vi behöver dra nytta av tekniken för att jobba så effektivt som möjligt.

På vilket sätt tror du att användningen av AI kan påverka rollen för handläggarna på en myndighet?

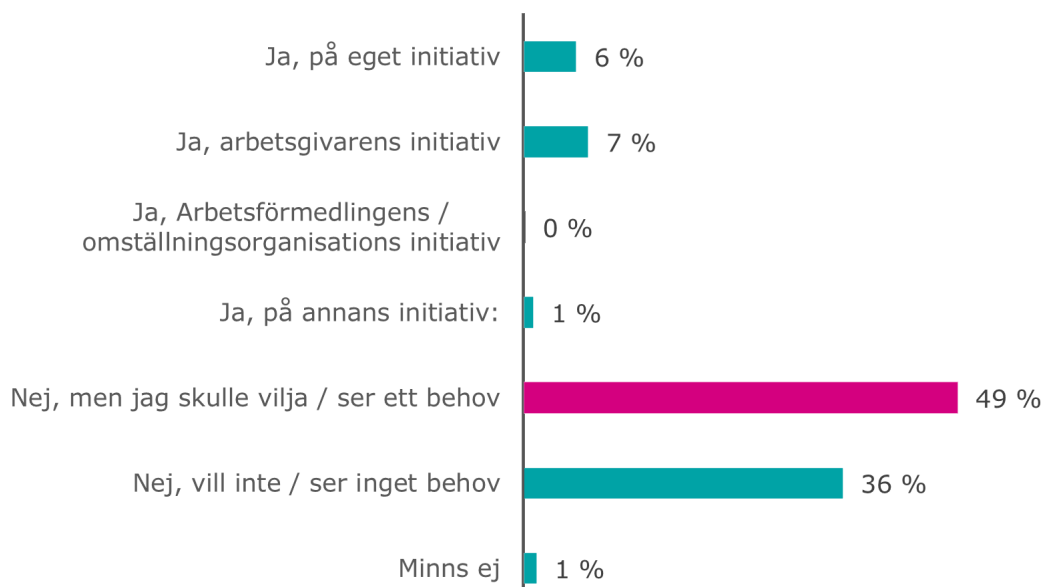
- Jag tror man ska tänka att det förändrar arbetsuppgifterna, snarare än att AI tar våra jobb. Vi är inte där. Däremot tror jag att det kommer ställa krav på det livslånga lärandet för att hänga med i den tekniska utvecklingen och fortfarande vara relevant på arbetsmarknaden. Där har fackförbunden en stor uppgift att rusta sina medlemmar.

Utbildning

I dagsläget har 13 procent av akademikerna deltagit i en kurs eller utbildningsprogram kopplat till AI inom ramen för sitt yrkesliv. Totalt 86 procent har inte gjort det. Av de akademiker som inte har deltagit i någon utbildning säger 49 procent att de skulle vilja eller att de ser ett behov av utbildning kopplat till AI.

Figur 7: Har du deltagit i en kurs eller utbildningsprogram kopplat till AI inom ramen för ditt yrkesliv?

Amy Loutfi, professor i datavetenskap och vicerektor för AI och innovation vid Örebro universitet

Hur kommer AI att påverka akademisk utbildning?

- AI ställer utbildningsystem på sin spets. Hur testar vi, hur vet vi att studenterna har den kunskap de ska ha. Kanske kan det ha en positiv effekt, att vi för andra samtal med våra studenter när hementor inte längre går att lita på.
- Jag tror att vissa yrken kommer att behöva inse att man kanske behöver lära sig ett visst tankesätt och hur man lär mer inom sitt yrke, för att återkommande sedan gå tillbaka och lära mer. Man behöver mer tid för det. Man blir aldrig färdigutbildad.

Säker AI

Att förstå och hantera riskerna med AI är avgörande för att säkerställa att tekniken används på ett ansvarsfullt sätt. I skrivande stund pågår arbete inom EU med att ta fram en AI-förordning, som, om den blir antagen, blir världens första sektorsövergripande AI-lag som klassificerar AI-system utifrån risknivå.

Men vad är säker AI? Hur skapas trygghet och förståelse för AI-system och hur säkerställs en rättssäker användning av AI i samhällsnyttiga funktioner? Om medborgarna inte har tillit till de tekniska system som används i offentlig sektor finns en risk att legitimiteten minskar. Vi har därför intervjuat akademiker om deras syn på säker AI och myndigheters användning av AI.

Viktoria Josefsson, enhetschef Arbetsförmedlingen

Vilka faktorer är enligt dig avgörande för en lyckad användning av AI inom en myndighet?

- Det är viktigt med ”testa-på-stadiet” för att lära sig mer om AI och inte ha en jättehög ambition att det måste lyckas. Då ska man kanske inte börja med de mest känsliga områdena, den mest känsliga data, vilket jag ser ganska ofta i offentlig sektor i stort. Det är inte det bästa sättet ur ett förtroendeperspektiv.
- Sedan är det såklart att ställa sig frågan ”varför ska vi använda AI, vad syftar det till?”. Det måste finnas ett reellt verksamhetsbehov så att man som medarbetare och kund förstår varför vi nyttjar den här tekniken.

Hur använder Arbetsförmedlingen AI? Vad fungerar bra och vad kan bli bättre?

- Det som har blivit bra när det gäller användning av AI vid arbetsmarknadspolitiska bedömningar är att det är många parametrar och datapunkter som man som arbetsförmedlare ska kunna ta hänsyn till. Där har vi ett bedömningsstöd som är tänkt att vara ett stöd för arbetsförmedlaren att göra en sannolikhetsbedömning. Sedan adderar vi arbetsförmedlarens kompetens och kunskap om arbetsmarknad, det personliga mötet, det personliga samtalet för att se, stämmer det. Är det den här insatsen vi ska rekommendera eller vore det bättre med något annat? Det är den här kombinationen som är viktig att nyttja människan till det människan är bra på, att möta och se personen och sedan AI som är mer effektivt att hantera stora mängder data.
- Samtidigt vill vi utveckla modellen till att presterar bättre, vi behöver mer data och mer kvalitetssäkrade data. Sedan finns det mycket att göra avseende interaktion mellan modell och arbetsförmedlare. Att förtydliga hur modellen egentligen tänker, hur den kommer fram till ett resultat.

- Sedan är det så lätt när man pratar om AI att man bara pratar data, teknik osv., vilket naturligtvis är viktigt. Samtidigt är det otroligt viktigt att få med hela verksamhetssidan. Vad är transparens för något? Transparens kan man jobba mycket med, inte bara i form av en lista eller rangordning, det hjälper inte arbetsförmedlaren att förklara för en kund varför det blev som det blev. Utan ett resonemang så att man förstår. Det vore bra för förtroendet både internt och externt.

Förs diskussioner hos myndigheter om tillit och demokrati kopplat till AI?

- Jag tror att det finns en medvetenhet men kanske inte riktigt ett djup i kompetensen vad skillnaden är mellan AI och automatiserade beslut, regelstyrda beslut. Generellt, behövs kompetens och förståelse för data och hur det skalar med hjälp av AI och vilka konsekvenser det kan få. Man måste ta steget tillbaka, vi kanske kan, vi kanske får rent juridiskt, men bör vi göra det? För vad händer egentligen och vad innebär det med förtroendet. Här finns mycket att göra.

Hur kan myndigheter säkerställa en trygg och säker användning av AI, särskilt vid myndighetsutövning?

- Mycket handlar om data och kvalitet på data. Att det finns en spårbarhet och inte ha svarta lådor utan det går att förstå hur modellen har tänkt och kan redovisa på ett sätt som man förstår. Det måste finnas en data governance, man måste veta var data kommer från och om något ändras måste man förstå att det påverkar modellen. Vid användning av AI måste man ha någon form av uppföljning och monitörera data och se till att den fungerar på det sätt man tänkt sig.

Vem är ansvarig om AI fattar fel beslut?

- Ansvarsfrågan är svår, jag kan inte svara på den och tror inte någon kan göra det just nu. Jag tror att man ska tänka att man inte är i ett läge där AI ska fatta beslut. Där vi befinner oss just nu och där vi kan använda AI i svenska myndigheter och offentlig sektor är som ett stöd till handläggare. Att kunna jobba effektivare, kunna ta in och snabbt analysera stora mängder data. AI ska användas som ett stöd för människan, där tror jag att vi är just i dag. Där ska vi nyttja AI.

Hur tror du att användning av AI inom myndigheter ser ut i framtiden?

- Jag hoppas att det finns en bred men ansvarsfull användning av AI i framtiden. Att man blir duktig på att beskriva vad det är, att man har transparens. Sedan kan man använda AI för att stärka förtroendet också, för att få en mer enhetlig handläggning. Jag tror också på att använda tekniken för att förbättra kundmötet. Vi har mer och mer digitala kundmöten, vilket gör att vi får mer information som vi kan använda för att göra det lättare för individen att förstå vad som är ens skyldigheter och rättigheter.

**Timmy Johansson, socionom och verksamhetsutvecklare,
ekonomiskt bistånd Jönköpings kommun**

Hur tror du att AI kommer att användas inom socialtjänsten i framtiden?

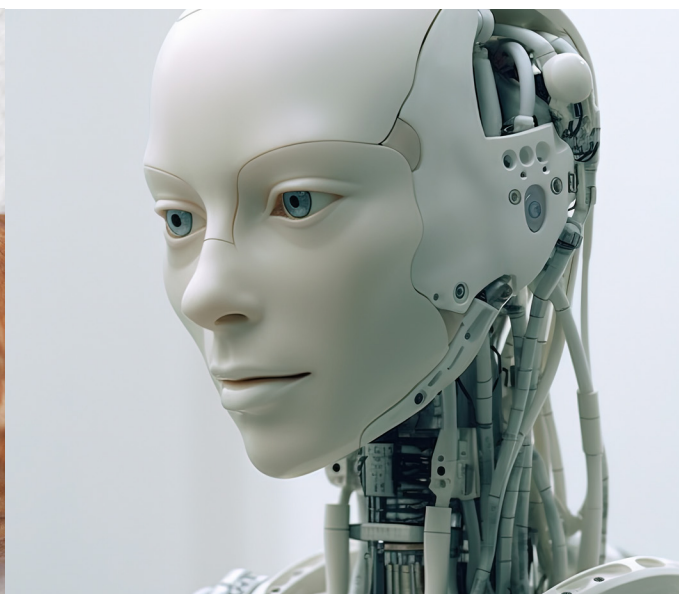
- Som nu tror jag, för uppföljning och utvärdering. För att kunna bygga en data som tar beslut i aktuella ärenden behövs mycket och ny data och det kommer vi inte att ha. Det krävs mängder av data. Och lagen förutsätter en individuell bedömning i varje fall. Det är också mycket som är oklart kring det juridiska ansvaret och etiska frågor.

Men skulle inte AI kunna effektivisera och frigöra tid för mänskliga möten?

- Jo, man kan tänka sig en AI som leder till minskad administration. Då skulle vi kunna ha fler möten med klienterna och stötta dem. Vi träffar våra klienter varje månad och tror att det är en framgångsfaktor. Om man kan se AI som en kollega i stället som kan ge tips och råd, uppmärksamma medarbetaren på nya förutsättningar eller utmana eventuella förutfattade meningar och ge förslag till olika vägval så vore det positivt. Problemet blir väl om målet med AI är att spara pengar. För då kommer den att göra det – även om det blir dåligt för individerna och samhället.

Vad krävs för att AI ska vara säker?

- Se till den data som går in. Vad är det AI:n tränas på, hur mycket data och är det relevant data för det uppdrag den kommer att ha? Sen är det även viktigt med omfattande tester. Allt ska gå så fort numera, vilket gör att vi inte säkerställer kvaliteten den behöver ha för att vara säker. Vi ser brister i verksamhetssystem, man lanserar saker för snabbt för att komma ut på marknaden. Det måste vara gediget testat av flera professioner och utifrån flera faktorer. Har vi utvecklat något som håller den kvalitet vi förväntar oss?

AI och fackliga organisationer

Införandet av tekniska system på arbetsplatsen och deras påverkan på arbetet är något som ibland går obemärkt förbi till dess att problem uppstår. Med AI uppstår frågor om användning av anställdas data, kvaliteten i de system som används, etiska- och arbetsmiljöaspekter med mera. I Sverige faller införande av AI-system på arbetsplatsen in under den förhandlingsrätt som framgår av lagen om medbestämmande, MBL, och samverkan enligt arbetsmiljölagen. Även dataskyddsförordningen, GDPR, innehåller användbara verktyg som säkerställer insyn och möjlighet att påverka. Exempelvis ska konsekvensbedömningar ske i samråd med den fackliga organisationen. Här finns ibland en föreställning om att AI uteslutande är en it-fråga, men så är inte fallet. Användningen av AI är en fråga för hela verksamheten. Förtroendevalda kan därför behöva stöd och utbildning i att samverka med arbetsgivaren om AI.

Stefan Wänstedt, forskare och förtroendevald vid Ericsson Research

Hur arbetar du med AI som fackligt förtroendevald?

- Som facklig, i den mån fråga om AI kommer upp, är det kanske viktigaste att man har en förståelse för medlemmarnas rättigheter, att deras personliga data behandlas på ett bra sätt och inte hamnar på fel ställe. Det måste vi ha koll på.

Har ni som fackligt förtroendevalda verktyg för att kunna vara involverade vid användning av AI på arbetsplatsen?

- Både och. Vi har en rätt så välfungerande MBL-process på företaget. Ska man införa ett nytt system så blir det en MBL-förhandling och så långt är allt ok. Det vi behöver bli bättre på är GDPR där det finns massa verktyg som vi inte använder så mycket som vi borde. Här behöver vi fackliga utbildas. Kanske borde det finnas en lathund för att kunna ställa rätt frågor i förhandlingsrummet.
- I vårt 6G-projekt tänker man sig också ett AI-system där logiken om hur AI har tänkt ska vara tillgängligt, att man ska kunna följa tankeprocessen. Det är klart, fanns något sådant om man pratar it-system för personalen, hade det varit lysande.
- Samtidigt har vi förtroendevalda ett jobb också, vi akademiker på Ericsson har inga heltidsfackliga, det finns därför en gräns för vad vi klarar av och blir det för krångligt blir det svårt som lokalfacklig att hinna med.

Analys och slutsatser

Resultatet av undersökningen och intervjuer med akademiker visar att akademiker är försiktigt positiva och ser möjligheter med användning av AI. Samtidigt ställer akademiker höga krav på säkerhet vid användning av AI.

Saco har identifierat fyra områden som behöver utvecklas för att användningen av AI ska bli så bra, säker och effektiv som möjligt för akademiker.

Ändamålsenlig AI

Något som samtliga akademiker vi intervjuade tog upp var vikten av att AI skapar verklig nytta i verksamheten. Ökad användning av AI skapar i sig inget mervärde om det inte samtidigt kopplas till verksamhetens behov.

För att veta om och i så fall hur AI kan bidra måste man ställa frågan: Varför ska vi använda AI, vad syftar det till, vad är det för problem vi vill lösa som förutsätter att vi använder AI framför andra verktyg? Som Viktoria Josefsson uttryckte sig. ”Det måste finns ett reellt verksamhetsbehov så att man som medarbetare och kund förstår varför vi nyttjar den här tekniken.”

Här spelar akademiker och medarbetarna en viktig roll. Det är de som bäst känner till verksamhetens behov och vilka utmaningar de står inför. Ändamålsenlig AI förutsätter att akademikers kunskap och expertis kombineras med kunskap om vad AI kan göra. Som Stefan Wänstedt uttryckte sig: ”Om man skapar en modell men saknar domänkunskap kan det innebära att modellen blir helt oanvändbar eftersom den inte förstått det grundläggande problemet.” Detta är viktigt att vara medveten om redan när man överväger att införa ett AI-system annars riskerar man höga kostnader och ingen verksamhetsnytta alternativt att verksamheten måste anpassas efter system i stället för tvärtom. Lika viktigt är det att följa upp de system man använder så att de håller den kvalitet man förväntar sig, i enlighet med avsett ändamål.

AI är också något som i första hand ska ses som ett komplement till människor. Det är först när man kombinerar styrkorna hos AI och människa som vi kan skapa verklig nytta. Som Marina Tuutma uttryckte sig: ”Det som AI kan göra är att minimera onödigt administrativt arbete som läkare gör och i stället lägga mer tid på patienter, operera i stället för att fylla i intyg eller sortera remisser.”

Utbildning och kompetensutveckling

Akademiker måste ges tillgång till den utbildning och kompetensutveckling de behöver och efterfrågar, inte minst för att kunna möta arbetsmarknadens kompetensbehov med anledning av ny teknik. Det finns anledning att se över och säkerställa ett relevant utbildningsutbud för såväl studenter som yrkesverksamma akademiker.

Ny teknik ställer krav på livslångt lärande för att akademiker fortsatt ska vara relevanta på arbetsmarknaden. Amy Loutfi påpekade exempelvis att man som akademiker kontinuerligt måste uppdatera sina kunskaper. Här har Saco sedan tidigare identifierat områden som behöver utvecklas för att yrkesverksamma akademiker ska få tillgång till kompetensutveckling.²

Förutom att skapa möjlighet till kompetensutveckling är det också viktigt att se över hur utbildningssystemen rustar studenter för ett arbetsliv som i allt högre grad använder AI. Flera av de vi intervjuade framhöll betydelsen av tvärvetenskapliga kompetenser, för att bättre förstå och hantera AI-system. Dessutom är det viktigt att ha en strategi för hur vi kan tillgodogöra oss ny teknik utan att förlora grundläggande kunskaper.

Rättssäker och ansvarsfull användning av AI

En grundläggande förutsättning vid användning av AI är att den är ansvarsfull, rättssäker och att det finns en tillit till tekniken. Annars finns en risk att legitimiteten minskar, inte minst i samhällsnyttiga funktioner. Det måste finnas en övergripande strategi för hur man uppnår ansvarsfull och rättssäker användning av AI så att ansvaret inte hamnar hos den enskilde medarbetaren.

En ansvarsfull och rättssäker användning av AI förutsätter att det finns en transparens och förklarbarhet, möjlighet att, på ett enkelt sätt, förstå varför AI har kommit fram till ett visst resultat. Utan insyn påverkas tilltron till systemen men även individers möjligheter att tillvarata sina rättigheter och få en lämplig prövning av beslut.

Transparens handlar också om att förstå och ha tillräcklig insyn i vilken data som systemet bygger på och hur data används. Kvaliteten på data är av stor betydelse inte minst för att undvika snedvridna eller felaktiga resultat. AI måste följas upp och kontrolleras under hela dess livscykel, det vill säga både inför att ett AI-system skapas och implementeras men även under tiden det används för att kontrollera om det agerar i enlighet med avsett ändamål. Det är avgörande att bedriva forskning om användningen av AI för att bättre förstå dess påverkan och effekter. Ansvarsfull och rättssäker AI förutsätter mänsklig tillsyn och välfungerande mekanismer för ansvarstagande över AI-system och deras resultat

Medbestämmande

AI får inte uteslutande ses som en it-fråga utan som en fråga av intresse för hela verksamheten och inte minst de anställda. Fackliga organisationer måste därför kontinuerligt involveras i diskussioner och beslut kring AI. Inte minst för att säkerställa att insamling och användning av anställdas data görs på ett korrekt sätt, men också så att man vid införande av ny teknik tar hänsyn till medarbetarnas arbetsmiljö. Detta förutsätter en väl fungerande medbestämmande- och samverkansprocess på arbetsplatserna och att arbetsgivarna efterlever skyldigheter att samråda med fackliga organisationer i enlighet med dataskyddsförordningen och annan lagstiftning.

² Saco, Nytt studiestöd – nya förutsättningar (2022).

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlade organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 21 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Sacoförbunden samlar omkring 960 000 akademiker och närmar sig miljonen. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

